

---

## НА МЕЖІ “САМОУСУНЕННЯ ВІД НАРОДУ” (УРИВОК РОМАНУ З “СПОГАДИ З КОРІВНИКА” ЦЗІ СЯНЬЛІНЯ)

*З китайської переклала Є. В. Гобова*

Тепер я хвилювався по-справжньому. Я завжди вважав, що за мною нема ніяких гріхів чи провин, але різних “революціонерів” нині було хоч греблю гати, до того ж судячи з усього вони були дуже страшні люди, а в мене були “беззаперечні докази провини”, на яких хіба кривавих відбитків бракувало. І хоч я не втратив ще віри в себе, але поладнати з “революціонерами” я не міг жодним чином. Суспільство швидко розділялося на протилежні фракції і викладання було жорстко обмежене, як я міг переконати їх за таких умов?

Це було неможливо.

Врешті я втратив нічний сон. Вдень мої нерви були напружені до крайнощів, я смиренно очікував коли мене викличуть на допит. Ввечері я клав голову на подушку, крутився з боку на бік, із широко розплющеними очима чекав світанку. Я не хотів ані їсти, ані пити, перед очима стояла непроглядна чорнота і я не уявляв, коли ця темрява нарешті піде. Чи піде вона взагалі? Так я зовсім втратив віру в себе. День проходив ніби уві сні. Вночі у своїх заплутаних і неясних видіннях мені привидівся кухонний ніж, мені здавалося, що хтось ріже мене цим ножом, але не я ріжу ним когось іншого. Мене кинуло в холодний піт і я миттю прокинувся. І тут я побачив той ящик, заповнений напівспаленими листами. Ящик раптом спалахнув, яскраве і сильне полум'я повзло в мій бік. Мене знову облило всього холодним потом, я миттєво прокинувся. Тут я побачив фотографію Чан Кайши та Сун Мейлін, Чан Кайши роззявив свою закривавлену пащу з довгими й кривими іклами та ліз мене вкусити. Сун Мейлін перетворилася на спокусливу та отруйну жінку-змію. Мене знову облило холодним потом з голови до п'ят і я стрімко прокинувся від сну.

Хіба людина може так жити?

Але найстрашнішим було зовсім не це.

Найстрашніше було озирнутися навколо і побачити майбутнє.

Якщо роздивитися довкола, то було зрозуміло, що я потрапив у пастку, земля навкруги мене була встелена тереном та залізними шипами, я не міг ступити ані кроку. Я пішов проти нашого місцевого “Будди” і розворошив ціле осине гніздо. Люди, що були проти мене, не були поганими, я вірю, що більша частина з них – люди хороші. Але одного дня їх ніби вразила невідома хвороба і їх вже було неможливо в чомусь переконати. Вони були б щасливі приректи мене на смерть. Вже більше двадцяти років я був деканом факультету східних мов і усі викладачі незалежно від віку були запрошені на роботу напряму чи опосередковано мною. Хоч я і маю купу недоліків, але ніколи не смів чинити як мені заманеться, завжди ставився до людей чесно. Але тепер все розкололося, всі дивилися один на одного як на ворогів, я жодним чином не міг зрозуміти звідки взялися ці погляди сповнені взаємної ненависті. З'ясувалося, що ті, кого я вважав своїми, жодним чином не відрізнялися від ворогів. Коли проголошували “ганьбу” мені, мої ж товариші один поперед іншого кинулися звинувачувати мене, так би мовити – кидати в колодязь каміння, щоби добити того, хто туди впав. Вони також вислали своїх хунвейбінів до мене додому, щоби відволокти мене на допит. Всі вони були

---

одного поля ягоди, однакові як два брати-близнюки. Я ніби щойно прокинувся від довгого сну, я осягнув людську природу. Та вже було запізно.

Найскладніше мені було важко зрозуміти та прийняти двох моїх “вірних учнів”. Один із них був родом із бідної сільської сім’ї та ще й родичем загиблого героя революції, такий комуніст, що далі нікуди. Вчився при цьому аби як. Принципово дотримуючись так званої “класової політики” я залишив його попри все і зробив своїм асистентом. Другий теж не вирізнявся розумовими здібностями і був подібний на першого, як схожі між собою два дерев’яні полумиски. До самого кінця навчання він так і не зміг опанувати санскрит. Походження у нього було так само бездоганне. Щоби “не дати класовим братам відстати у навчанні”, на заняттях я приділяв йому особливу увагу, задавав йому багато питань. Як то кажуть – “нещасна доля вчителів на цьому світі”, прийшов час і я став “класовим реваншистом”. І от ці двоє з Цзінганшаню потягнули мене на допити, і їх неподобні слова в мою сторону були лише початком. Вони били мене руками й ногами, викручували вуха. І сміх і гріх – довелося самому пити цю чару гіркого вина, що власними руками вигнав, що мені бідолашному лишалося? “Родич загиблого героя” на прізвище Ма неодноразово хвалився “ми – не аристократія буржуазної інтелігенції!”, але лисиця не може вічно ховати свого хвоста, не вдалося йому приховати власну сутність. Нині цей бездоганний намісник революції зрадив батьківщину та втік до невеличкої європейської країни, став “білим китайцем”<sup>1</sup>. Але, як було сказано, “небо розсипало невід безкрайній, ніщо крізь нього не просочиться” – його ж власний плювок врешті впав йому ж на обличчя. У мене в голові засіло чимало феодалських пережитків, але я не сильно вірив у гасло “вчитель на один день – рідний батько на все життя” та інші подібні. Але до свого вдячного вчителя можна було б виявити хоч краплю поваги!

В цілому у всіх своїх думках та відчуттях, та й в дійсному положенні, я опинився у глибокій канаві – дороги в сторону немає, назад йти нікуди, переді мною простягалася гора з мечів та море вогню. Що мені було робити?

За більше ніж рік я надивився на те, як борються із тими, хто “йшов капіталістичним шляхом”: спочатку промови лилися у вуха, повітря трусилося від гучних гасел, потім їх жорстоко лупцювали руками й ногами, ляпаса сипалися з усіх сторін, потім на них, згорблених і зіщулених лилися прокльони та ганьба. Як тільки публічне приниження закінчувалося, з гучним криком “вимітайся геть!”, змочлих від жаху людей скидали зі сцени. В цей момент побитий вже лежав на землі і не міг підвестися. Спостерігаючи за цим зі сторони, я нетямився від страху. В давнину люди казали “воїн піде на смерть, але не стерпить приниження”. Але хіба ж ми мали лишень приниження? Ця межа вже давно була перейдена. Китай – стародавня країна із багатовіковими традиціями, а ми раптом принизилися до такого огидного стану, горе нам нещасним! До цього часу я міг спокійно та безпечно споглядати за всім цим зі сторони, але тепер я сам був у пастці як черепаха у глиняному цебрі, як дикий звір у капкані, моє життя було цілковито в руках інших людей, а я сам скоро стану частиною цього страхітливого видовища. Тим більше у мене був ящик із напівспаленими листами й документами небезпечнішими, ніж та фотографія Чан Кайши. Навіть якби у мене було десять тисяч ротів, я не зміг би нікому нічого довести, я вже скоїв “найтяжчий злочин і найбільше зло, що неможливо пробачити”. Але й “визнати провину нікчемного раба й просити милості від небесного імператора” ніяк мені не допомогло б. Я вже знав,

---

<sup>1</sup> Китайці-імігранти, що втекли з країни та виступали проти революційної влади

---

що приготовлений мені шлях буде куди гірший від долі “капіталістично спрямованих”, що підпали під остракізм. Перед моїми очима стояли криваві видовища. Перед очима була тьма кромішня...

Що я мав робити і як?

Мені потрібно було зробити вибір.

Вибір лежав поміж двох шляхів: терпіти все до кінця чи все полишити й покинути цей світ. Першого я жодним чином не міг зробити, схоже, що мені лишалося піти другим шляхом.

Прийняти таке рішення неймовірно складно. Люди кажуть: навіть дрібна мураха щосили чіпляється за життя, чи не те саме робитиме й людина? Якщо є бодай найменший шанс вижити, людина ніколи не прийме такого рішення. При цьому був ще один стримуючий чинник – той, хто вирішив піти цим шляхом, незалежно які були цьому причини, “самоусувався від народу”. Коли тебе загноу у глухий кут і немає виходу звідти, у тебе лишається єдине і останнє право – забрати у себе життя. Якщо про мене потім скажуть, що я “самоусунувся від народу”, то це я і зроблю. Коли людина доходить до того стану, що їй вже й смерть не страшна – чого ж тоді можна боятися? Чи є різниця у потойбічному житті? Коли мої очі закриваються, хай люди пліткують собі скільки завгодно.

Одного дня рішення було прийняте, мої відчуття раптом заспокоїлися, моя голова була на диво спокійна та ясна.

Я спокійно, тверезо та науково підійшов до роздумів щодо засобів та кроків втілення свого рішення у життя. Я думав дуже багато, про найдрібніші деталі, я роздумував про всі дрібниці, дуже уважно та всесторонньо.

Спершу я подумав про всіх тих викладачів та робітників Пекінського університету, що наклали на себе руки з початку “Великої культурної революції”. Першим був дехто професор Ван з історичного факультету. Прошло декілька днів “Великої культурної революції” як до нього додому прийшли юні штурмовики революції та задали йому кілька питань. Не знаю чи били вони його, чи ні. Гадаю, що навряд. Тому що досвіду “цзаофані” набиралися поступово, послідовно шліфуючи свої навички. Свої методи знущання над людьми вони також поступово вдосконалювали, обираючи найбільш ефективні. За моїми враженнями, спочатку ідеологія “революціонерів” не була розкрита на повну, вона була доволі стримана. І все ж таки професор Ван був занадто тонкошкірим, занадто серйозно дотримувався принципу “справжній воїн радше загине ніж терпітиме сором”, не зміг витримати навіть помірних методів. Він прийняв снодійне та відійшов зі світу живих. Щойно він помер, його оголосили “контрреволюційним елементом”. Величезний плакат із лозунгом “Геть контрреволюціонера Вана N.!”<sup>2</sup>, який вивісили на східній стіні великої столової, викликав великі потрясіння та хвилювання. Я був дуже добре знайомий із професором Ваном. Ризикуючи власним життям, під час війни він вступив у підпільну партію. Він був чудовою людиною та науковцем. Проте отак легко він став “контрреволюціонером”. Я ніяк не міг цього зрозуміти. Але чудово розумів Вана.

Друга людина, що спадає мені на думку, це секретар партійного осередку факультету китайської мови – Чен N<sup>2</sup>. З ним ми також були дуже добре знайомі. За часів війни він був одним з керівників підпільного студентського руху, потім він якийсь час був головою студентської ради Пекінського університету. Хоч і молодий за віком, але він вже був ветераном революції. Та раптом і він вчиняє

---

<sup>2</sup> Ймовірно, Чен Сяньце.

---

самогубство. За логікою, його мали звинувачувати як “послідовника капіталістичного шляху”, бо до рівня “авторитетних академіків-ревізіоністів” він не дотягував. Він терпів побиття, він був одним з “перевертнів” на яких полювали 18-го червня<sup>3</sup>, на нього прийшлася й частина важкої фізичної праці. Очевидно, він не міг перенести такого “люб’язного” ставлення до себе, дуже болісно це сприймав. Кажуть, що він пішов з дому з пляшкою горілки та пляшкою дихлофосу до лісу на горі Сішань<sup>4</sup>. Мабуть, спочатку він випив горілку, щоби притупити свідомість, а потім напився дихлофосу та закінчив своє життя. Як тільки я подумав, що він випив отруту і як тоді пекло вогнем у нього в шлунку, що він, певно, качався з болю, у мене волосся по всьому тілу стало дибки, морозом всипало без холоду.

Також я згадав про декількох інших людей, деякі з них стрибали з високих верхів та розбивалися вщерт; деякі лягали на рейки під потяг і їм відтинали голову від тіла. Про все це я тільки чув, але не бачив на власні очі. Я чув багато подібних історій, таких людей було чимало, всіх неможливо згадати. Кожен з них перед самогубством мав подумки пройти через запеклу моральну боротьбу, жорстоку та криваву боротьбу, яку я навіть уявити собі не міг.

Хід думок знову повернув мене до минулого, багато років тому в 50-х роках, двоє професорів покинули з собою, втопившись у безіменному озері. Озеро було зовсім мілке. Як же вони могли втонути? Невже вони настільки сильно прагли смерті, що в озері, де вода ледь доходить до поясу, змогли втримати голову під водою аж поки не загинули? Приблизно в той самий час, один професор з філософського факультету на прізвище Фан перерізав собі артерію лезом для гоління, кров лилася рікою, як його не намагалися врятувати, але неможливо було нічого заподіяти, люди могли лише дивитися як він повільно та болісно помирає.

Мій хід думок завів мене ще далі у минуле, завів аж до сивої давнини – я згадав про Цюй Юаня, як він кинувся в воду щоби потонути. Трохи пізніше після нього був Сян Юй, що перерізав собі горло, коли опинився оточеним ворогами. Мене страшенно непокоїла ця дивина. Якою силою має володіти людина, щоби могли відтяти собі голову? Це значно більш первісно ніж застрілитися з пістолета. Мені подумалося, що якби в часи Сян Юя були пістолети, він навряд чи обрав би меч.

Мої думки блукали не тільки за плином часу, але й за тисячі кілометрів. Я згадав німецьких фашистів на чолі з Гітлером. Кажуть, ніби кожен з них, усвідомлюючи тягар своїх незліченних злочинів, приготував собі краплю ціаністого калію. В необхідний момент треба було лише розкусити капсулу і одразу потрапити до раю чи до пекла. Слава про німецьку хімічну промисловість лунала всім світом, от вони й використали свої хімічні технології для самогубства, випередивши всі інші країни. Японці ж відомі на весь світ самовбивством характері, це прерогатива виключно японців, я не чув, щоби в інших країнах їм наслідували. Але цим способом неможливо скористатися в одиночку, тому що, розрізавши собі живіт, людина не помирає одразу, для цього необхідний помічник, що відрубав голову самогубцю, тільки-но той розкріє собі черево. Такий помічник японською називається “кайсяку”. Ще я чув, що палко закохані японські молодики та дівчата нерідко парами стрибали прямо в жерло вулкана. Але це теж не могло бути дуже розповсюджено, бо якщо поблизу немає вулканів, то нічого не вийде.

---

<sup>3</sup> Масове побиття студентами викладачів та співробітників університету, що не вступили в трудові групи, яке відбулося 18 червня 1966 року.

<sup>4</sup> гора знаходиться в 30-ти кілометрах на захід від Пекіну.

---

Ось так я забувся у думках та міркуваннях. Іноді мої думки були дуже конкретні, дуже яскраві та переконливі - мерці ніби були просто перед моїми очима. Я ніби вживу бачив трупи залиті багряною кров'ю, вони лякали та одночасно притягували. Я знав, що це не принесе мені радості, але не міг втримати себе. Невже небо не залишило для мене жодного виходу?

Раніше я ніколи не займався суїцидологією, але тепер неможливо було уникнути цих міркувань. До цього часу, це все було настільки далеко від мене, не стосувалося мене жодним чином, але ось тепер постало переді мною. Я аж ніяк не планував створювати новий "суміжний напрямок" у науці, суїцидологію чи порівняльну суїцидологію. Але стріла вже була на тятіві, я постав перед фактом, що мені не залишалося нічого іншого окрім як її заснувати. Будь-яка нова галузь наук потребує теоретичної основи. У мене й в інших напрямках були слабкі теоретичні знання, а щодо теорії новоствореної галузі порівняльного самогубствознавства у мене було ще менше знань. Хоча звісно я вже мав деякі міркування. Не смію нахвалювати свої мізерні знання, тому нині відкрито це проголошую.

Мені не потрібно було збирати приклади всіх історичних та сучасних самогубств, а з них виводити теорію. Я міг скласти багато теорій виходячи тільки з цих випадків, про які я згадував вище. Використовуючи спосіб класового аналізу з історичного матеріалізму, я вже міг поділити описані в історії способи самогубств на різні типи відповідно до етапів розвитку суспільства. Повішення, утоплення в колодязі – це здебільшого стародавні, але й найбільш живучі способи, що використовувалися починаючи з первісних часів і згодом у феодальному та капіталістичному суспільстві. Та й сьогодні вони нікуди не зникли. Можна сказати, що вони проходять через тисячоліття. Ціаністий калій – це особливий засіб фашистських очільників у технологічно розвинених країнах. Підозрюю, що харакірі та стрибання у жерло вулкану належать тільки до Японії, більше ніхто цього не перейняв. Ці способи однаково доступні у феодальному та у капіталістичному суспільстві. З іншого боку, перерізання вен стосується лише інтелігенції, що хоч трохи розбирається у фізіології, простий люд на цьому не знається. Снодійні ліки – це класичний капіталістичний спосіб, він достатньо поширений у всьому світі. Незалежно від того, в якому "-ізм" ти проживаєш, з цим все зрозуміло. Хоча, мені здається, що його використання обмежується інтелектуалами, що страждають на неврастенію від надмірної розумової праці, а звичайні селяни, що до заходу сонця шарують землю, не зрозуміють снодійних засобів. Чому я кажу, що це капіталістичний спосіб? Тому що у традиційній китайській медицині також є заспокійливі ліки, але їх дія дуже слабка, приспати вони ще зможуть, а от для самогубства не підходять. Нині більшість розповсюджених снодійних ліків походять із капіталістичних країн. Тому я й кажу, що це капіталістичний спосіб. Самогубство через прийняття снодійного найбільш безпечно та безболісно. Можна навіть вважати, що це є одним із проявів переваг капіталізму.

В цілому, саме такою була моя теоретична основа.

Теорії необхідно мати зв'язки з дійсністю: в решті решт, який саме спосіб мені використати? Не варто розписувати в подробицях, ви звісно самі здогадалися – капіталістичний спосіб. На щастя, мене вже було оголошено ворогом, я вже був "контрреволюційним елементом", тому не було потреби уникати цих підозр.

На шляху до самогубства, після того, як рішення вже прийнято, найголовнішою проблемою є обрання способу. Я вже визначився зі своїм вибором, а отже успіх у цій справі був недалеко. Я міг обдумати час та місце цієї події. Питання часу було вирішити дуже легко: негайно, що швидше то краще. Що ж стосується

---

місця, тут виникли певні ускладнення. У вирішенні цієї проблеми, треба було визначитися (прошу вас пробачити мені, що запозичую популярне в ті часи слово) із генеральним курсом. Генеральних курсів було не більше ніж два: поблизу та подалі. Поблизу, означало вдома, подалі – за межами дому. Звісно, найбільш зручно було б вдома. Але мене мучили сумніви. У нас вдома було лише дві кімнати – одна велика, одна мала. Якщо я втілю свій план вдома і вип’ю вночі снодійне, то рано вранці дві літні господині побачать на ліжку моє задерев’яніле тіло. Може вони й не помруть від переляку, але принаймні свідомість можуть втратити. Яке страхотливе видовище! Я все життя забагато дбав про інших людей, а тепер тим паче не міг вчинити інакше. Після того як мій труп винесуть, чи зможуть вони й далі жити там, де померла людина, до того ж їхній родич? Якщо не зможуть, то куди їм подітися? В часи всезагальної зрадливості, коли людяність цінується менше ніж клаптик паперу, хто надумас, хто наважиться простягнути руку допомоги цим двом самотнім старим? Я вже був подвійним “контрреволюціонером”: нова комуна Пекінського університету вже поставила на мені це тавро, і ось тепер я збирався “самоусунутися від народу”. Це була ще більш контрреволюційна контрреволюція. Коротше кажучи, вдома ніяк не можна було.

Значить, поза домом. Тут знову виникла проблема з вибором напрямку, до того ж в цьому випадку було ще більше передумов. В першу чергу я перейняв науку в того секретаря партійної ячейки з факультету китайської мови, про котрого я писав вище, і згадав про гору Сішань. На Сішані високі гори та густий ліс, пречудові красиви. Уявімо собі, що я міг дістатися цього місця – вітер завиває у верхівках сосен, дзвенить вода у джерельці, подушка з соснових голок під головою, наді мною небесна блакить і я власноруч перериваю своє життя, найцінніше що я маю. Що за втіха, а як це поетично! Це була б остання та найпрекрасніша поезія в моєму житті. Але це місце було занадто далеко, якби мене дорогою раптом перехопили хунвейбіни, довелося б повертатися. Я відкинув цю ідею та на думку мені спав парк Іхеюань. Раніше чимало відомих людей направлялося сюди, щоби вкоротити собі віку, наприклад Ван Говей, найвідоміший із них. Але я не хотів слідом за шановним вчителем Ваном кидатися у воду, щоби втопитися. Було б непогано знайти печеру десь за горою, проковтнути снодійне та покинути світ у цій квітучій місцині, скинути з себе відповідальність. Але я боявся перелякати пристойних панянок та молодиків, які могли б насолоджуватися прогулянкою в цьому чарівному місці. Цей план теж був негодящий. Я довго розмірковував і згадав, що всього лиш через дорогу від мене є парк Юаньмін’юань. Там була величезна заросла очеретом низина. В той час був початок зими та очерет рясно квітнув. Якби я зміг зайти подалі в очерет, залишалося б лише лягти на землю, прийняти снодійне і моя мета була б досягнена. Як охайно, як акуратно! З цією думкою я був настільки задоволений собою, що ледь не стрибав від радощів. Мені здавалося, що це був найостанніший та найяскравіший прояв сполох мого генію. Це був би мій заключний шедевр, як мелодія “Гуанлінсань”, яку її автор Сі Кан виконав перед своєю стратою.

На душі мені було на дивовижу спокійно, настільки, що я навіть злякався. Я не досліджував психологічний стан самовбивць древніх та сучасних часів перед смертю. Про почуття Цюй Юаня під час складання віршів на березі озера я знаю дещо з його творчості, але нічого конкретного. Якщо мислити логічно, вирішити померти для людини має бути надзвичайно складно, в душі певно відбувається несамолюбне зворушення: вона нестримно ридає, не знаходить собі місця, доходить до напівбожевільного стану, а потім приймає тверде рішення та піднесено

---

позбавляє себе життя. Цзян Янь у своїй “Оді про ненависть” писав: “з давніх давен люди помирають, хто не тримав досаду в серці, стримуючи прокльони?”. Я не мав ані досади в серці, ані прокльонів не стримував. Я перебував в абсолютно спокійному настрої, спокійному настільки, що самому було дивовижно і незбагненно.

Але й у цьому спокої було хвилювання. Я подумав, що завтра в цей час непорушно та самотньо лежатиму посеред занедбаної канави з очеретом. В це місце майже ніколи не ступає людська нога. Хто знає, через скільки часу знайдуть мій труп? Моє тіло можливо вже розкладеться, або якийсь звір чи птах відгризе мені руку чи ногу, мені певно розгризуть череву, а кишки та всі внутрішні органи з’їдять. Тіло перетвориться на місиву з крові та м’яса, жахливе та нестерпне видовище. Ось він цілий я, а коли прийде час, то на що я перетворюся? Я тремтів усім тілом, не міг далі думати про це. Я ніби чув як знову і знову кричить охриплим від натуги голосом радіо комуни Пекінського університету: “Контрреволюціонер Цзі Сяньлінь самоусунувся від народу! Вчинив самогубство щоби втекти від кари, цей злочин заслуговує найсуворішого покарання!” Радіо Цзінганьшаня теж не дозволить собі пасти задніх та почне змагатися з радіо університету хто голосніше вигукне “Ганьба Цзі Сяньліню!”.

Та якими б жахливими не були б ці фантазії, вони не могли втримати від прийнятого рішення покінчити з собою. Коли рішення прийнято, дороги назад немає. Зі спокоєм в душі я обмірковував, що маю зробити в останні години свого життя, що тривало п’ятдесят з гаком років. Я відчував, що завинив трохи перед своєю старенькою тітонькою, котра тривожилася та переймалася за мене. Я завинив перед своєю дружиною, з якою більш ніж сорок років ділив свої труднощі та незгоди. Я завинив перед своїми дітьми та онуками, перед тими нечисленними друзями та родичами, котрі й досі приязно ставилися до мене. Людей, перед якими я завинив було дуже й дуже багато, я міг їм сказати лише одне: “побачимося на тій стороні”. Всі свої скромні накопичення я залишив тітці та дружині, стримавши себе та не проливши ані краплі сліз на грошову вкладку. Я мовчазно казав їм: “Мої нещасні старенькі! Від тепер вам доведеться проживати на ці копійки! Не тому, що я жорстокий, не тому, що егоїст – безкрайній всесвіт лишив мені лише ось цей хиткий дерев’яний місточок, що я можу зробити?” Вони неодмінно мене зрозуміють, вони не будуть схвильовані та не проливатимуть сльози. Я не придумував ніякого заповіту, від нього не було ніякої користі. Я вже не міг подбати про ті дорогоцінні книги, що супроводжували мене все життя, такою була сцена мого останнього прощання. Все було настільки спокійно та буденно, що мені було лячно.

Я половину свого життя страждав на неврастенічне безсоння. За цей час я прийняв не одну корзину китайських та західних ліків, тому дуже добре оволодів наукою снодійного. Я вів ощадливе та помірковане життя, тому ліків назбиралося чимало: у пігулках та мікстурах, китайських та західних – всього було доволі. Я зібрав все до купи, щоби почати з пігулок та залити їх мікстурами. Вони були як дорогоцінне каміння та перли, що доповнюють один одне у прекрасному намисті. Я знайшов полотняний мішечок та закинув все разом до нього, приготувався вийти надвір, перелізти через стіну за будинком, далі перейти через рівчак та дорогу, а там попереду – парк Юаньмін’юань.

Все було остаточно приготовано, мені залишалося лише ступити крок за поріг.